

Frivilliga brandkåren 1832

Efter bränderna i början av 1800-talet fanns en vilja att effektivisera brandväsendet, men man lyckades trots detta inte förhindra eldens alla härjningar.

En förändring fick man först efter det att framträdande personer i staden med fabriksmästaren J. A. Rossing i spetsen lade fram ett förslag till regeringen år 1830 om att få bilda en frivillig brandkår. Pengar samlades ihop, materiel köptes in och den 9 juni 1832 konstituerades Göteborgs Frivilliga brandkår.

J. A. Rossing

Den frivilliga brandkåren hade byggts upp efter mönster av The Fire Brigade of London och arbetade helt självständigt vid sidan av stadens brandväsende. En enhetlig uniform infördes, bestående av vit segelduksrock, högkullig hatt med mässingsplåt samt bälte.

Frivilliga brandkåren var en mönsterkår för sin tid. Ihärdighet och offervilja var utmärkande drag hos dess medlemmar i olika samhällsställningar.

Om Frivilliga brandkårens första uttryckning har C.R.A Fredberg skrivit i bokverket "Det gamla Göteborg":

"En novembernatt samma år debuterade efter en tids övningar den nya brandkåren officiellt. Kanonerna utanför Högvakten hade talat sitt kända språk och som vanligt väckt upp hela staden.

- Elden är lös!
-Var? Var?

Frågorna som korsade varandra, fingo snart svar, ty från de båda kyrktornen i city stucko lyktorna fram som röda trollögon, visande mot söder. Lika folktom som staden varit förut, lika rörlig var den nu. Ur snart sagt vartenda hus sprungo män, kvinnor och barn, ty ingen ville vara inne en brandnatt och förresten hade vartenda hushåll sin brandbricka, erinrande om att sända minst en man till sprutorna.

Man var nyfiken att se Frivilliga brandkårens första uttryckning. Mycket riktigt. Den kom med sin nya spruta Smedjegatan utefter, hästarne tyglades av män i vita rockar och högkulliga hattar och det låg energi och hurtighet i deras uppträdande. Som en vindil försvann sprutan åt Hagahållet, där elden utbrutit."

Banérförare vid Frivilliga Brandkåren
Lagerchefen Axel Hansson

Den första uppsättningen av materiel bestod av en äldre spruta, en ny spruta konstruerad av några bland kårens medlemmar, 4 vattenfat på kärror, en materialvagn med lätta äntringsstegar, slutligen hakar, vattenämbar räddningssegel, m. m.

Numerären var ursprungligen 63 man fördelade på tre divisioner, som senare utökades med en fjärde, vilken sattes upp i Majorna 1834. Innevånarna här drog en lättnadens suck när Göteborgs Frivilliga Brandkår beslöt att etablera sig i deras samhälle.

Tack vare den Frivilliga brandkårens effektivitet (under dess fyrtyoåriga tillvaro) och i kombination med ett annat byggnads-sätt, förskonades staden från större eldsvådor, undantaget då bränderna i förstäderna.

Skylt från Göteborgs frivilliga brandcorps
4de divisions spruthus (Göteborgs Stadsmuseum)

Den halvfasta brandkåren 1862

Den frivilliga brandkåren blev säkerligen en sporre för att förbättra och omorganisera stadens kommunala eldsläckningsverk. Den värnpliktiga brandkåren hade visat sig fullständigt oduglig. Den gamla brandvakten upplöstes 1844 och 1864 antogs en ny brandordning, enligt vilken tornväktarna i Christine kyrka fick nya direktiv. Förutom tidigare föreskrift skulle under dagen hängas ut flaggor och under natten brinnande lyktor med olika färger som visade riktning.

Den nya halvfasta brandkåren startade sin verksamhet år 1862. Till chef utsågs A.G. Hallgren, som i många år hade varit chef för den Frivilliga brandkåren, och till vice chef Anders Lindgren som varit underbefäl i samma kår. På detta vis tog man vara på deras erfarenhet. Till den nya kåren värvades manskapet företrädesvis bland yngre sjömän, vilka ansågs lämpliga med sin vana att klättra i skeppens höga riggar.

Vid eldsvådor var det landshövdingen som fortfarande var högsta befälet, samt närmast under honom polismästaren, men innan någon av dessa var på plats, utövades det av överbefälhavaren vid brandkåren.

Stadshusets gård, vykort efter originalteckning av Björn Harald (Vk:2000:69 Carlotta)

Den kommunala halvfasta kåren delades upp i en eldsläcknings- och en bärgningsavdelning.

Befäl utgjordes av; en överbefälhavare, en andre befälhavare och en mönsterskrivare, (som även tjänstgjorde som adjutant)

Eldsläckningsavdelningen:

Underbefäl:

4 ordinarie uppsyningsmän,
8 extra uppsyningsmän
och 2 maskinister.

Arbetsstyrka:

52 ordinarie brandkarlar,
8 extra brandkarlar
(varav 6 för stationen i Redbergslid),
8 reservbrandkarlar och
250 man arbetsmanskap.

Bärgningsavdelningen:

*hade till uppgift att rädda människoliv
och lös egendom.*

Arbetsstyrka:

50 bärgare indelade i fyra rotar.

Brandstationer:

Stadshuset (Huvudstation)
Haga (Östra Skansgatan 22)
Stampen
Dessutom tillkom sprutbod i Redbergslid

Det första steget mot en yrkesbrandkår var nu taget. Bättre och tidsenligt materiel införskaffades från England, som var föregångslandet på det brandtekniska området vid denna tid. Bland annat inköptes 8 större och 7 mindre handkraftssprutor samt en ångspruta, *Göteborgs och landets första ångbrandspruta.*

På brandstationerna hölls ständig vakt, om dagen av en uppsyningsman samt en eller två brandkarlar. Nattetid utökades vaktstyrkan vid stationerna med 5 till 11 brandkarlar. Dessutom fanns en maskinist för ångsprutan på Stadshusets brandstation.

Lönen var 25 kr per månad för brandkarlar, vilka i folkmun då gick under benämningen "25-kronorskarlar". Extra- och bärgningspersonal fick ersättning för varje särskild inställelse till övning eller eldsvåda.

Under 1860-talet fanns så två brandkårer i staden, vilka båda tävlade om makten samt tittade snett på varandra. Av de båda kårerna var givetvis den frivilliga mest populär, och stadens brandmanskap blev nog ofta ganska orättvist behandlat. Utbröt det en brand gällde det att vara först till eldstället där det då hände att man gick så långt att fullkomliga bataljer utkämpades med sprutor och vattenstrålar som vapen - Själva eldsvådan blev här mer en bisak.

Ångsprutan från 1862

Handkraftsspruta No.7 från 1862

Handkraftsspruta No.9 från 1862

Majornas brandstation

Redbergslid fick år 1865 ett spruthus, (mindre brandstation). Denna station bemannades av 6 extrakarlar, som skulle ha sin bostad i grannskapet.

I början av 1860-talet hade man installerat elektriska ringledningar mellan kyrktornen och brandstationerna. En förbättring av förbindelsen gjordes efter ett par år, genom införandet av telegrafapparater, s.k. visareapparater. Så småningom blev även dessa installerade i Karl Johans och Kristine kyrktorn. Med apparaterna kunde alarm sändas mellan stationerna samt från tornväktarna.

I händelse av fel på linjen ersattes telegrafen med ridande bud. När telefon infördes ersatte den både visareapparaterna och de ridande buden.

Under mitten av 1800-talet hade en livlig byggnadsverksamhet uppstått i Göteborg. Staden växte och räknades inte längre som en småstad. Här bidrog även införlivning av Majorna år 1868.

En annan viktig händelse var anläggandet av vattenledningen med brandposter år 1870.

Första gången vattenledningen togs i bruk vid en eldsvåda var den 21 jan. 1871 då en brand brutit ut i ett s.k. tjärhus i närheten av Stigbergsliden.

Vatten från brandposter slog väl ut, för enligt de äldre alarmeringsrapporterna kunde man utläsa, att man tidigare ryckte ut med den eller den sprutan, men efter införandet av vattenledningen blir det mer vanligt, att man vid utryckning endast tog med sig materialvagn eller kärra med rör, d.v.s. brandpoströr.

Vattenledningen var i början inte så effektiv på grund av felberäkningar av rörsystemets storlek, vilket innebar att det inte kom fram något vatten alls i högt belägna stadsdelar.

Den halvfasta brandkårens moderna materiel och organisation visade sig snart överlägsen den Frivilliga brandkårens, vilket gjorde att denna upplöstes år 1871.

När staden utvecklades och allt annat gick framåt, så borde eldsläckningsväsendet följa med i samma takt. Man beslutade då att inrätta en brandkår med fast anställd personal.

Göteborgs Eldsläckningsverk 1872

Göteborgs yrkesbrandkår började sin verksamhet den 1 juli 1872, vilket var Sveriges första i sitt slag.

Den nya kårens första chef blev handlande A. G. Hallgren, med lång erfarenhet inom brandyrket. Dels som chef för den frivilliga brandkåren och som överbefälhavare för den halvfasta kåren, sedan år 1862. Det var med kraft och energi som den gamle brandchefen tog sig an kårens organisation,

Den ursprungliga personalen utgjordes av:

1 brandchef,
1 vice brandchef,
2 överbrandmästare,
4 brandmästare,
28 ordinarie brandkarlar
(därav 3 tornväktare i Karl Johans och
2 tornväktare i Kristine kyrka)
24 extra brandkarlar.

Brandstationer:

Stadshuset (*Huvudstation*)
Haga (*Östra Skansgatan 22*)
Majorna (*Kusttorget*)

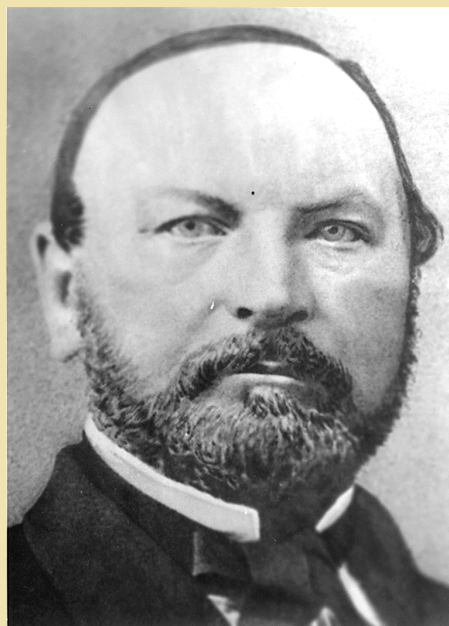
2 Sprutbodrar

Redbergslid och Masthuggsbergen

Brandkårens materiel utgjordes till en början av de redskap, som A. G. Hallgren införskaffat till den halvfasta kåren.

Med fast anställd personalstyrka och egna hästar på stationerna kunde man nu utan dröjsmål rycka ut för begränsa och kväva en eldsvåda.

Två år efter att brandkåren bildades avled A.G. Hallgren efter en tids sjukdom. Han ersattes av löjtnanten och domänintendenten Oscar Lindhé, som var kårens vice brandchef. Lindhé hade även varit med på den halvfasta kårens tid, först som mönsterskrivare, därefter som andre befälhavare. Vid omorganisationen utnämndes han till vice brandchef.

Anders Georg Hallgren 1872-1874

Löjtnant Oscar Lindhé 1874-1890

Brandstationer 1872

Stadshuset (Gustaf Adolfs torg)

Haga (Östra Skansgatan 22)

Majorna (Kusttorget)

En av de viktigaste frågorna brandkåren var införandet av ett tidsenligt alarmeringssystem. Redan i början av 1860-talet, under den halvfasta kårens tid, hade man mellan kyrktornen och brandstationerna installerat elektriska ringledningar. Dessa ersattes några år senare med telegrafapparater.

När den nya fasta brandkåren började sin verksamhet fick man den första offentliga brandtelegrafanläggningen, som bestod av åtta brandskåp, små svartmålade lådor, där dess mekanism sattes igång genom en vev. Dessa fungerade aldrig riktigt tillfredställande, varför man redan efter ett halvår beslutade att ersätta dessa med en ny brandtelegraf. Denna levererades från Siemens & Halske i Berlin.

I och med att telefonen kom på 1880-talet fick man ytterligare en möjlighet att alarmera brandkåren.

Tornväktarna fick ur 1871 års brandordning nya direktiv för att motverka falsklarm.

Ur 1871 års brandordning

"Vid vakthållning uti kyrkorna skall sorgfälligt utkik från vaktornen hållas. Så snart eldfara bemärkes telegraferar tornvakten genast härom till närmaste brandstation, varjämte klämtning i tornen äger rum, när brandchefen så bestämmer."

Under de långa passen i kyrktornen fick tornväktarna ibland hallucinationer och såg i små oskyldiga ting en verklig eldfara. Än var det mystiska sken på himlen, än var det kolrök från skorstenarna på de alltmer förekommande ångbåtarna som lurade tornväktarna och så började den stora klockan ljuda.

För att få ett slut på dessa falska alarm utgavs order den 30 april 1875 att brandchefen först skulle förvissa sig om eldsvådans beskaffenhet innan larmslagning fick ske. Ordern gällde dock inte tornväktarna i Karl Johans kyrka. För dem gällde fortfarande att slå larm utan brandchefens tillstånd. Fem slag på storklockan betydde eldsvåda inom staden medan två slag rörde områdena Majorna, Masthugget och på älven i hamnen. Med brandordningen 1871 försvann även de ryktbara larmskotten från Högvakten vid Gustav Adolfs Torg.

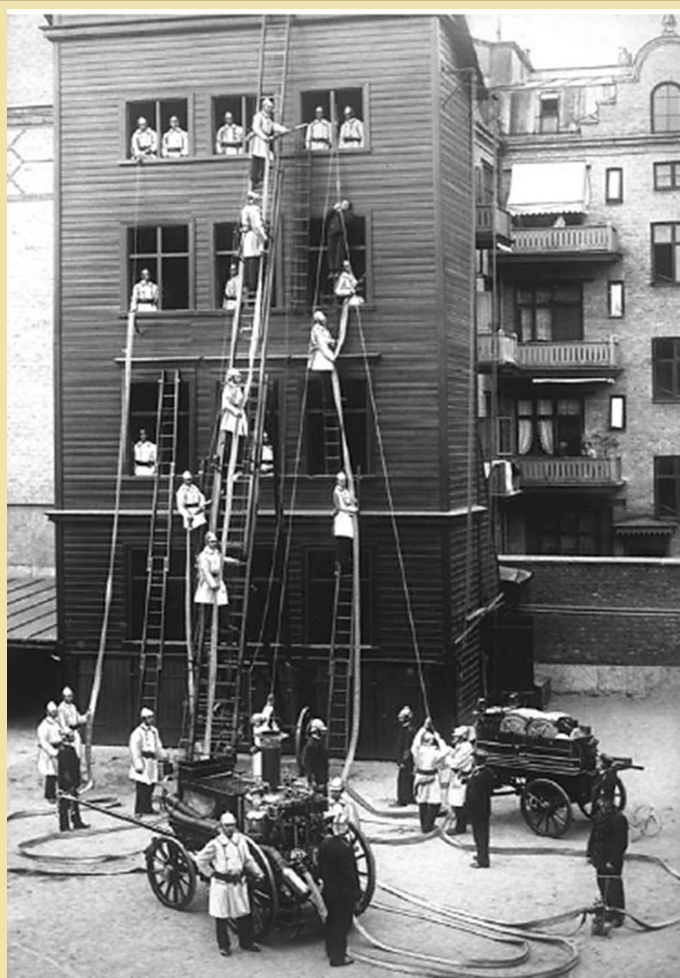
Tornväktarinstitutionerna ansågs efter en del år överflödigt. Natten mellan 30 och 31 oktober 1898 blev den sista som tornvaktens mer eller mindre vaksamma ögon beskyddande tittade ut över staden.

Under brandkårens första år förekom inte några egentliga övningar för manskapet. Under ledning av brandchef Lindhé sattes det upp en exercisapparat (övningstorn) på folkskolans gård i Östra Haga år 1875, vilken senare flyttades till den nybyggda stationen vid Nordhemsgatan. Nu kunde manskapet få öva regelbundet, vilket var en nödvändighet för att kunna utföra den viktiga sysslan som yrkesbrandmän.

Samma år inköptes den första mekaniska stegen från Magirus i Ulm. Vid sekelskiftet förfogade brandkåren över fem liknande stegar.

Den första mekaniska stegen från Magirus i Ulm

Övningstornet på Tredje Långgatan vid 1800-talets slut

Trots stadens utbyggnad av vattennätet hade sprutorna fortfarande sitt berättigande, inte minst när det gällde bränder i hamnen och på fartyg i bojarna på redan. För detta ändamål fanns redan 1865 två båtar, på vilka sprutor kunde tas ombord.

Den ena var en roddbåt, som var stationerad vid Klippan, och den andre, en pråm som låg förtöjd vid Barlastkajen (Masthuggskajen).

Brandchef Lindhé lämnade in en skrivelse år 1874 till drätselkammaren med framställning om en flodångspruta. Drätselkammaren tog sig en funderare på saken, under tre år, och så till sist resulterade det hela i att en ny ångspruta på hjul köptes in år 1877, vilken kunde användas både på land och till sjöss. Till denna tillkom en ny pråm, försedd med ett maskineri till två propellrar, en i fören och en i aktern. När båten skulle användas kördes ångsprutan ombord. Med ett rör kopplades ångpannan till båtens maskineri, och därefter puttrade man iväg ut på älven.

Staden hade här kommit ifrån det hela på ett billigt sätt, för själva båten fick man som present av försäkringsbolaget Svea.

År 1885 började man diskutera uppförandet av en ny huvudbrandstation. Från början var planen, att med en centralt placerad station mitt i staden, skulle man kunna ersätta de båda stationerna, Stadshuset och Haga. Inledningsvis fanns många förslag om var den skulle placeras, men till sist enades man om att förlägga byggnaden vid Nordhemsgatan, där staden på den tiden förfogade över stora markområden. 1888 togs så beslut och året därpå påbörjades byggnadsarbetet. Brandstationen stod inflyttningsklar våren 1891. Stationen i Haga drogs nu in, men stationen i Stadshuset fick vara kvar.

Brandchefen Lindhé hade år 1890 avgått på grund av åldersskäl.

Brandycket var för de båda första cheferna mera en bisyssla vid sidan av den egna verksamheten. När en ny brandchef skulle tillsättas, togs då beslut att göra chefsbefattningen yrkesmässig.

Ångsprutan från 1877

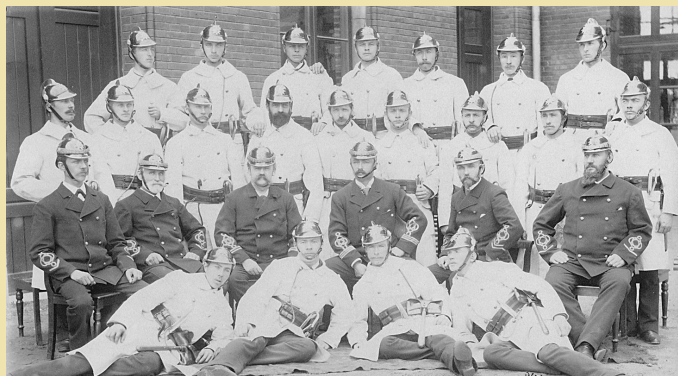
*Brandchef Elof Tegnér
1890-1910*

Brandkårens förste yrkeschef blev kaptenen vid Göta artilleriregemente Elof Tegnér när han tillträdde tjänsten år 1890.

Som en framstående organisatör och med sällsynt arbetsförmåga, lyckades brandchef Tegnér utveckla och lyfta brandkåren till ett högre plan under sin tid fram till 1910. Tidsenligt materiel införskaffades och många av de gamla brandfordonen byggdes om.

År 1898 nyanställdes tio brandmän. Personalen bestod vid denna tidpunkt av:

- 1 brandchef,*
- 1 vice brandchef,*
- 3 överbrandmästare,*
- 3 brandmästare,*
- 10 förmän,*
- 42 ordinarie brandkarlar*
- 16 extra brandkarlar.*

Brandchef Elof Tegnér med personal år 1892

En ny verksamhet tillkom för brandkåren när man tog hand om stadens sjuktransporter den 1 maj år 1900.

Något egentligt rökskydd existerade inte för brandmännen tidigare, men med att antalet yrkeskårer blev fler i landet, vart kravet mer aktuellt. Det första tillförlitliga rökskyddet var tysken Königs uppfinning, friskluftsapparaten. En sådan apparat inköptes till kåren år 1902.

Den allt mer omfattande bebyggelsen av bl.a. landshövdingehus i de östra stadsdelarna, krävde ett bättre brandförsvar. I Olskroken lät man uppföra en ny modern brandstation som stod inflyttningsklar den 1 december 1905.

Ytterligare en brandstation tillkom år 1906 då Lundby kommun inkorporerades med Göteborg. Den 1 oktober tog en heltidsstyrka över stationen vid Pumpgatan. I Lundby by och vid Färjenäs fick deltidskåren vara kvar.

Med inkorporeringen av Lundby utökades också släckningsområdet i hamnen till det dubbla. Med den mängd industrier och inte minst brädgårdar som fanns längs Hisingens älvstrand, ställdes då kravet om en modern flodspruta.

Den nya levererades år 1908 och döptes till "Flodsprutan". Göteborg fick nu en modern flodångspruta, "vars motstycke knappast fanns i hela Skandinavien".

"Flodsprutan" byggdes 1908 vid Lindholmens varv och var i bruk till 1940. Foto från år 1919 som vykort.

Huvudbrandstation (Nordhemsgatan 1892)

Olskroken brandstation (1905)

Lundby-/Hisingstads brandstation (Capellagatan 1906)

År 1910 blev vice brandchef Gustaf Ekstedt utnämnd till brandchef när Elof Tegnér avgick efter att ha varit chef i 20 år. G. Ekstedt hade tidigare varit löjtnant vid Västgöta regemente.

Ekstedt var en kraftfull och viljestark person som ville bestämma och även gjorde det. Han var också mycket mån om sina människor både kollektivt och individuellt. Han arbetade för att förbättra de anställdas löner och ledighet. Hans motto var att de, i alla avseenden, skulle vara jämställda med polis i motsvarande grad. Han hjälpte även till att lösa många privata problem, såsom familjetvister, dåliga affärer m.m.

Något av det första Gustav Ekstedt gjorde som brandchef var att motorisera brandkåren. Ett noggrant arbete låg till grund innan den första brandautomobil kom till Göteborg år 1914. En Scania-Vabis med en avbröstbar stege på 3 ton. En hästdragen motorspruta kom 1914 men det dröjde inte länge innan motorsprutorna monterades på automobilerna istället. Den första tvåhjuliga motorsprutan inköptes år 1919. Denna var avbröstbar då trähjulen inte tålde bogsering.

Bilen kom även att ersätta de hästdragna vagnarna för sjuktransporter. Den första ambulansen skänktes till staden av Grosshandlare Arnold Wilson år 1918. Under detta år härjade en svårartad influensaepidemi och för att klara transportbehovet fick man även låna två motorfordon för sjuktransporter, den ena från J.W Lyckholm och den andre från Polisen. Den 1 mars 1919 kom tre Scania-Vabis ambulanser i bruk. Den sista hästen, såldes i augusti vilket gjorde att brandkåren då var helt automobiliserad både på brand- och ambulanssidan.

År 1920 fanns tre friskluftsapparater när de första filterapparaterna köptes in. Dessa hade används av soldater i första världskriget och placerades då på fordonen. De var inte så bra, då de släppte igenom rök på grund av dålig passform.

År 1925 kom de första syrgasapparaterna som var ett stort steg i rökskyddets utveckling. Nu gick utvecklingen snabbt 1927 fick alla brandmän koldioxidfilter och fem år senare kom de första syrgasapparaterna. De nya apparaterna medförde att man nu kunde rökdyka på ett effektivt sätt och få en snabbare släckning.

*Brandchef Gustaf Ekstedt
1910-1931*

Den hästdragna motorsprutan år 1914

En av tre Scania-Vabis ambulanser - utanför Lundbys gamla brandstation år 1920

Automobiliseringen medförde att man fick bredda portarna på vissa av de äldre brandstationerna. Några av de äldre fick även en välbehövlig modernisering. Bland annat gjordes en större ombyggnation på stationen i Majorna i början av 1920-talet, då man även byggde på med en våning.

Göteborg fortsatte att växa när Örgryte Kommun inkorporerades den 1 januari 1922. Den brandstation som låg på Drakegatan, Gårda (inte långt från dagens brandstation) tog man inte över utan den lades ner. Istället tillkom en brandstation i Krokslätt vid Mölndalsvägen. Denna station blev inte långlivad eftersom den drogs in redan 1930. Brandkårens personalstyrka ökades i samband med övertagandet och bestod då av 126 man, befäl inräknat samt 36 extra brandkarlar.

Den 6 november 1930 flyttade brandkåren in i Hedens nybyggda station vid Bohusgatan. Heden kom att ersätta de båda stationerna, Stadshuset och Krokslätt. Bemanningen var: 1 Brandmästare, 3 förmän och 19 ordinarie brandmän samt 12 extra brandkarlar.

Under brandchef Ekstedts tid som chef fick det förebyggande brandskyddet sitt genombrrott men Gustav Ekstedt var kanske framförallt den kraftfulle eldsläckaren. Under hans tid inträffade ett flertal större bränder.

1931 avled brandchef Gustav Ekstedt då han ännu var i tjänst. En avhållen chef sörjdes av hela kåren. Hans efterträdare blev vice brandchef Eric Nicander.

*Brandchef Eric Nicander
1931-1941*

Majornas brandstation 1921 (GhmPK: 2325 Carlotta)

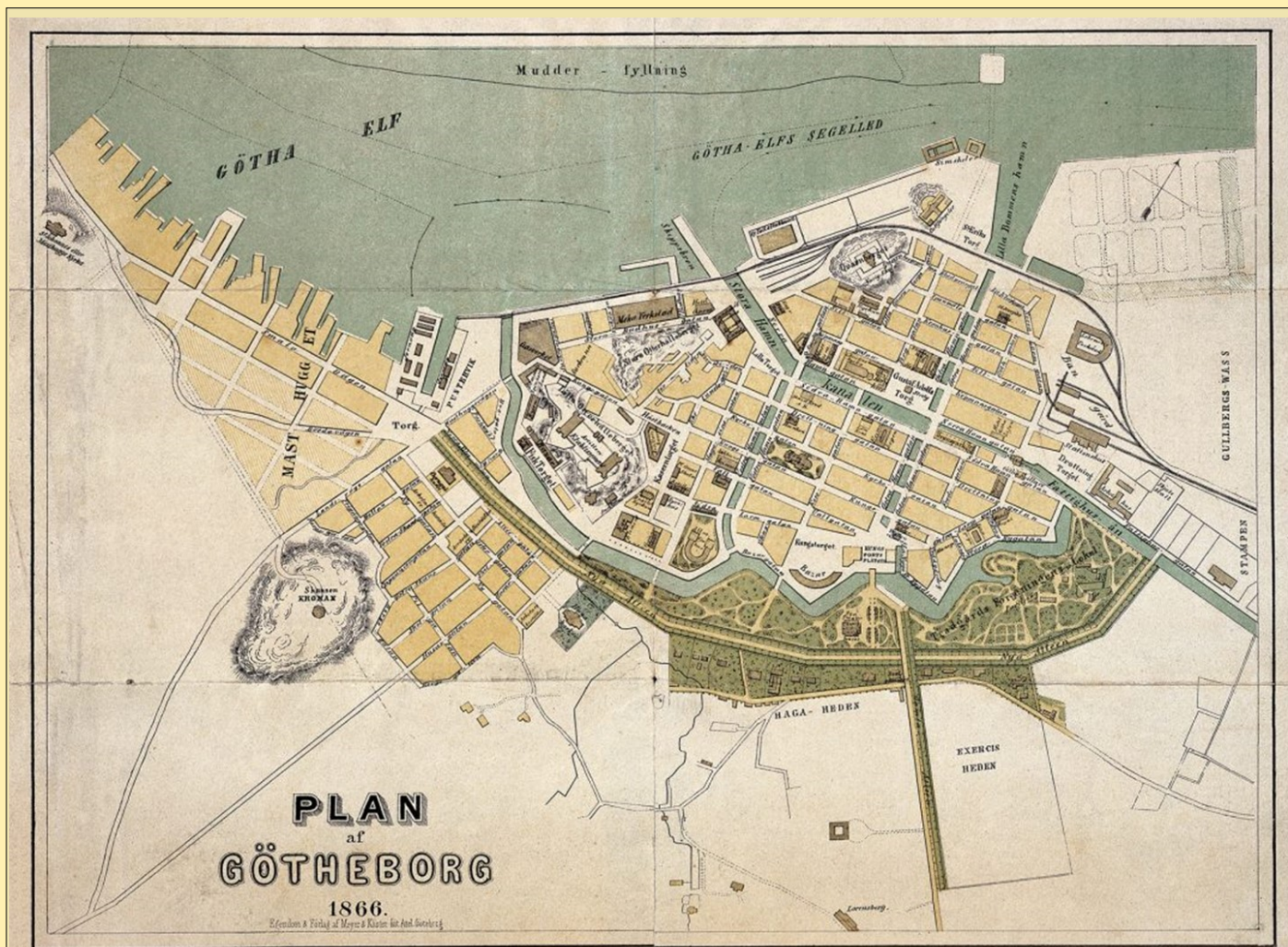

Brandstationen på Gårda år 1922. Fotot taget i samband med att den lämnades då den inte togs över.

*GhmR:121:27 Carlotta
Hedens Brandstation vid Bohusgatan från söder.*

Göteborg år 1866

Text är hämtad ur:

Från tornväktartid till modern räddningstjänst, Bertil Söderberg
 Det gamla Göteborg, första delen, C.R.A. Fredberg,
 Brandväsendet, Erik Nicander